

Список літератури: 1. Циганкова Т.М., Гордєєва Т.Ф. Міжнародні організації: Навч. посібник. К., 2001. 2. Левин Д.Б. История международного права. М., 1962. 3. Зайцева О.Г. Возникновение и развитие международных межправительственных организаций // Вопросы истории, № 12, 1976. 4. Мартенс Ф. Современное международное право цивилизованных народов. Спб., 1904. Т.1. 5. A.LeRoy Bennett, James K.Oliver. International Organizations. Principles and Issues. New Jersey, 2002. 6. Ашавский Б.М. Межправительственные конференции. М., 1980. 7. J.Brownlie. Principles of public international law. Oxford university press. 1998. 8. Коровин Е.А. Современное международное публичное право. М., 1926. 9. Лист Ф. Международное право в системном изложении. Юрьев. 1917. 10. Шибаева Е.А. Право международных организаций. Вопросы теории. М., 1986. 11. Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании. М., 1998.

Надійшла до редколегії 17.07.02

К.Б. Левченко

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЖІНОК У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМИ ПРІОРИТЕТІВ

Політичні права жінок посідають особливе місце як у вченні про права людини, так і в чинному позитивному праві. Політичні права забезпечують повноцінну участь громадян у суспільному житті та у здійсненні державної влади; саме у галузі політичних прав здавна існувала дискримінація жінок, яка була закріплена законом. Політична історія західного світу розвивається у певному напрямі – від стану, в якому стартові умови учасників політичної гри були нерівні абсолютно, до стану, коли шанси зближуються, хоча досягнення повної рівності залишається досі проблематичним.

Проблеми політичних прав жінок розглядаються у багатьох міжнародних документах з прав людини, зокрема, в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок», Спеціальній Конвенції ООН «Про політичні права жінок».

Першим міжнародним документом, який проголосив, що політичні права жінок повинні користуватися загальною повагою, що вони притаманні жінці у такій мірі, у якій вони притаманні будь-якій вільній особі, була Загальна декларація прав людини 1948 року (наприклад, ст.21). На розвиток її положень у 1952 р. було прийнято Конвенцію «Про політичні права жінок» [1]. Відповідно до цієї Конвенції (ст.1) жінкам належить право голосувати на усіх виборах на рівних із чоловіками умовах, без якоїсь дискримінації. Жінки можуть бути обрані на рівних із чоловіками умовах, без якоїсь дискримінації, в усі встановлені національним законом установи, що потребують привселюдних виборів (ст.2). У ст.3 Конвенції проголошується право жінок на рівних із чоловіками умовах займати посади на суспільно-державній службі і виконувати всі суспільно-державні функції, установлені національним законом. Саме реалізація цього права забезпечує жінці можливість брати участь у керуванні державою на всіх рівнях. Питання політичних прав жінок та їх рівноправності з чоловіками у політичній сфері регламентуються також у Міжнародному пакті про

громадянські та політичні права. Таким чином, сформована достатня правова база, яка гарантує жінкам рівні права з чоловіками у сфері політики. Однак, проблема на сучасному етапі полягає не стільки в юридичному проголошенні рівноправності в політичній сфері, скільки у фактичному втіленні положень міжнародних документів у життя.

Наскільки дійсно вагома участь пересічного громадянина у політиці? Чи залежить від конкретної особи життя держави та суспільства? Чи потрібні сучасній людині політичні права взагалі, коли стільки ж людей цінують свою свободу від участі у політиці так само або навіть більше, ніж інша половина цінє можливість участі у ній?

Відповідаючи на останнє запитання, потрібно відзначити, що активна участь жінок у політичному процесі гальмується з різних причин. Головними з них є дві: відсутність історичного досвіду політичної активності та гендерні стереотипи. Крім цих двох головних чинників суттєвою перешкодою є нерідко сам зміст сучасного політичного життя, в якому все частіше політичні функції належать групі професіоналів. «Сучасне суспільство розвело в різні боки самодіяльний спосіб життя і політичний спосіб життя, повсякденний авторитаризм та формальну демократію... У політичному відношенні всі громадяни визнаються рівними, але ця рівність не торкається їх змістовних повсякденних ролей, а торкається тільки права раз у декілька років прийти до виборчих урн» [2, с.85]. Недолік формальної демократії полягає, на думку російського політолога О.Панаріна, у тому, що вона ігнорує очевидний недемократизм повсякденності: відторгнення людей від рішень у тих питаннях, які складають живий зміст їх соціального життя – виробничого, соціокультурного, побутового.

Так, наприклад, ліберальні концепції політичної творчості, які є досить популярними та впливовими у сучасному світі, у тому числі в Україні, пропагують принцип «мінімум держави», який передбачає неполітичний стиль життя для абсолютної більшості громадян, якщо розуміти політику в традиційному смислі цього слова. Системи західної демократії не випадково мають назву представницьких, порівняно з прямими системами, тобто демократією участі. У той же час переконання деяких політиків та політологів про те, що пряма демократія сьогодні неможлива, скоріше за все, не має підґрунтя. Окрім питань, які потребують вирішення на загальнонаціональному, ще існує велике коло питань, які слід вирішувати безпосередньо на місцевому або локальному рівнях, питання, які відносяться до повсякденного життя суспільства, де найчастіше порушують права громадян. Включення проблем налагодження місцевого самоврядування до суттєвих політичних проблем є свідченням актуальності цієї проблематики.

Якщо під демократією розуміти демократію участі у широкому смислі слова, яка стосується демократії на виробництві, муніципальної демократії та інших сфер, повсякденної громадської самодіяльності, то тоді доведеться визнати, що клас політичних професіоналів є скоріше не союзником, а противником такої демократії, тому що вона зазіхає на його монополію приймати рішення за нас і з приводу нас. «Політична демок-

ратія відзначається певною нечутливістю до соціальної демократії, яка торкається, з одного боку, соціальної незахищеності бідних, а з другого – участі рядових «непрофесіоналів» у рішеннях, які прямо стосуються їх долі. Режим політичної демократії, як ми бачимо тепер на власному досвіді, є режимом класу політичних професіоналів, які самі між собою ділять функції влади та опозиції, не даючи останній бути дійсно народною, не контролюваною політичним істеблішментом» [2, с.117].

Розширення політичних прав жінок, їх реальне втілення в життя, а не просто формальне існування, тягнуть за собою обмеження певною мірою приватної сфери. Мова не йде про легітимізоване обмеження, а про реально існуюче. Право бути активними у політиці певною мірою зазіхає на право вести приватне життя. Роздільне існування приватної і публічної сфер, які розвиваються, віддаляючись одна від одної, не може бути домінантою політичного розвитку. На порядку денному стоїть зміна цієї парадигми і максимально можливе зближення публічності та приватності, але не за рахунок втручання у приватну сферу, обмеження свобод та прав громадянина. Скоріше, мова повинна йти про «людяність» публічної, політичної сфери, наближення її до реальних потреб громадян, а не до тонкого маніпулювання різноманітними політичними технологіями. Відмова від активної участі у політичному та публічному житті і віддання переваги життю приватному може призвести до суттєвих суспільних катаклізмів, коли громадянські права будуть узурповані державно-бюрократичною машиною або певною політичною партією, що не відображає інтереси більшості суспільства. Така ситуація потребує перерозподілу суспільного часу і зміни в системі суспільних та особистих пріоритетів. Один з можливих шляхів проведення таких змін – це реабілітація повсякденності як сфери політичного.

Крім цього, суттєвим протиріччям сучасної політики є протиріччя між двома критеріями, двома сторонами її існування – інституалізацією та участю, сферою діяльності політичних професіоналів та сферою, яка є прерогативою громадян. Це серйозне теоретичне питання, яке безпосередньо стосується політичних прав жінок та механізмів досягнення рівноправ'я жінок і чоловіків у політичній сфері. Воно може бути сформульоване наступним чином: на що, перш за все, орієнтуватися жінкам у реалізації власних політичних прав – на розширення присутності жінок у процесі політичної інституалізації чи на збільшення кількості жінок у процесі участі? Що складніше? Як не тільки здійснити правове забезпечення участі жінок у політиці, але й зробити політичну участь цінністю жіночого життя?

Представницька демократія вимагає більш вагомій участі жінок ще й тому, що тоді б значні зміни могли відбутися і в політичній культурі, і в політичних пріоритетах суспільства в цілому. Визнається, що в силу відмінностей життєвого досвіду жінок, їх політичні уподобання відрізняються від пріоритетів чоловіків. Таким чином, обрання більшої кількості жінок призвело б об'єктивно до змін у громадській політиці. Крім того визнається, що чим більше жінок досягають політичних вершин, тим вільніше вони себе почувають, піднімаючи «жіночі» питання: збільшення кількості жінок на відповідальних посадах спрощує артикуляцію жіночих

цінностей, стимулює відкрите обговорення важливих, з точки зору жінок, тем. У зв'язку з цим зростає повага до жіночих проблем, вони регулярно обговорюються і по ним частіше приймаються закони.

Так, забезпечення формування резерву кадрів для органів виконавчої влади, який збалансований за статями, є важливою складовою частиною формування цивілізованої жіночої політики в Україні. Недостатнє представництво жінок на вищих керівних посадах не дає їм змоги реально впливати на процеси прийняття рішень і активно брати участь у їх реалізації, служить гальмом у вирішенні багатьох соціально-економічних проблем, підвищенні статусу жінок у суспільстві. За даними Державного комітету статистики станом на кінець 1999 року в Україні було 244 268 державних службовців, які займали посади керівників та спеціалістів, серед них – 177 910 жінок. Проте, серед керівників пропорційність змінюється в кількості майже один до одного (з 70 751 осіб 36 415 жінок); а серед керівників вищих посадових категорій представництво жінок коливається від 9 до 15 відсотків: у 1-й категорії – 24 жінки (всього 268 осіб), у 2-й – 130 жінок (з 881 особи). І чим нижчий ступінь (до шостої категорії), тим більша кількість жінок, а на нижчих рангах їх кількість перевищує кількість чоловіків [3, с.40]. Вже серед керівників 6-ої категорії кількість таке перевищення дорівнює два до одного (21 097 з 32 352 осіб). Таким чином, при загальній високій кількості жінок – державних службовців, вони мають значно менші можливості у сфері прийняття рішень. До того ж, існуюче законодавство не завжди виконується або механізми його реалізації не досить адекватні реаліям. З цим також пов'язані недостатність механізму моніторингу та звітності щодо гендерної рівності, а також труднощі у приведенні національного законодавства у відповідність до міжнародних норм і стандартів. Крім цього, нерідко спостерігається низький рівень гендерної свідомості громадськості, нерозуміння користі реалізації жіночих політичних прав для демократичного поступу суспільства у цілому. Тому серйозних досліджень потребують питання, пов'язані з інструментальними механізмами втілення положень міжнародних документів. Одним із можливих шляхів є принцип паритетної демократії.

Лобіювання жіночих інтересів не може обійтися без звернення до політик ідентичності до загального «жіночого інтересу», у той же час, жінки сьогодні виявляють не тільки спільність життєвого досвіду, але й його несхожість у представниць різних соціальних, релігійних, етнічних, вікових груп, і як наслідок – різні політичні пріоритети і «жіночі інтереси» на політичній арені. Таким чином, збільшення кількості жінок серед управлінського персоналу само по собі може і не бути достатнім. Тому ставлячи питання про особливості ролі жінок у сучасній культурі, феміністські дослідниці намагаються співвіднести специфічний жіночий життєвий досвід з політичною теорією [4, с. 97–98].

Оскільки дійсно в природі не існує єдиної для всіх жіночості, не існує єдиного жіночого інтересу, а є конкретні жінки, які об'єднані в певні групи, тощо, то тоді дійсно важко говорити про єдиний жіночий феміністський рух. Саме ці теоретичні висновки підтверджують і практичні дії. Так, результатом парламентських виборів в Україні 31 березня 2002 р. став програш громадсько-політичного об'єднання «Жінки за майбутнє». Мож-

на наводити різноманітні чинники, які привели саме до такого кінця виборчих перегонів, але одним з них є відсутність єдиного жіночого інтересу, який би об'єднував потенційних виборців цього блоку. Він не є домінуючим над інтересом класовим, ідеологічним, національним. Тому 2,8% – це показовий результат.

В останні часи на міжнародних форумах усіх рівнів активно обговорюється питання квотування та паритетної демократії як найбільш реальних механізмів досягнення рівності жінок та чоловіків у політичній сфері. «Під паритетною демократією слід розуміти таку форму суспільних відносин у політико-правовій сфері, за якої жінкам гарантується рівний з чоловіками статус на підставі фактичного представництва на всіх рівнях і усіх владних структурах» [5, с.6]. Але навіть саме поняття паритетної демократії є досить новим. Його введення до наукового вжитку пов'язано з реалізацією проекту, ініційованого в 1992 р. Комітетом з питань рівності жінок та чоловіків Ради Європи. Категорійний статус тільки починає вироблятися у правознавчих та політологічних дослідженнях, але воно все частіше використовується в Україні.

Ефективність введення квотування як політичного методу, що допомагає збільшити кількість та підвищити активність жінок у політиці також викликає активні дискусії, у тому числі навколо його «ідеологічної легітимності» – чи не буде квотування дискримінацією чоловіків та виявом слабкості жіночої статі, яка може просувати себе в політичній сфері тільки завдяки використанню адміністративно – політичних методів впливу. «Дехто бачить у введенні квот не лише захист від будь-яких посягань на володіння рівними правами, а й спосіб формування правової свідомості в суспільстві. Інші ж вбачають у квотуванні принизливе підкреслення нерівності, яка є в суспільстві» [6, с. 57]. Головне, щоб специфічні у відношенні до жінок заходи не перетворювалися в дискримінаційне трактування для жінок.

Єдиного підходу у світі до розміру квот та їх застосування в галузі політичних прав немає. Більше того, формальне проголошення прав жінок і чоловіків автоматично не породжує квотування. Квотування як спосіб боротьби з дискримінацією, приймається в багатьох країнах. Найбільш розповсюджене використання квотування партіями на виборах, як це роблять, наприклад, Соціалістична партія Аргентини, Соціал-демократична партія Австрії, Соціалістична партія Бельгії, Нова демократична партія Канади та інші [6, с. 58]. Аргументом на користь позитивності квотування може бути не тільки позитивний досвід країн, які використовують його, але й його легітимація у Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок».

У той же час необхідно зауважити, що багато жінок у різних країнах світу виступають проти квотування, бо вважають, що цей найкоротший шлях до парламенту буде піддавати критиці тих жінок, які вже потрапили до нього. Таке відношення самих жінок ускладнює лобювання жіночими секціями введення квот і спрощує протидію такій формі позитивних дій з боку політичних партій та уряду, хоча різні європейські країни демонструють, в цілому, позитивний досвід введення гендерних квот. В Ірландії, наприклад, практика ведення квот була спочатку піддана жорсткій

критиці, але потім, коли кількість жінок зросла з 1981 по 1996 роки з 9 до 26 відсотків, ставлення змінилося [7, с.126]. Україна не є винятком. Пропозиція щодо введення квотування знайшла відображення у проекті Закону України «Про державні гарантії рівних прав та можливостей чоловіків і жінок в Україні»* [8], який поданий на розгляд Верховної Ради України групою народних депутатів і знайшов підтримку серед неурядових організацій. На жаль, він не пройшов у Верховній Раді навіть першого читання.

Таким чином, дотримання політичних прав жінок, які закріплені на рівні міжнародних та національних законодавств, постає важливим питанням порядку денного цілеспрямованої діяльності держави у цій галузі, актуалізується необхідність формування відповідних механізмів їх фактичної реалізації. У цьому плані збільшення кількості жінок в органах представницької та виконавчої влади є дуже суттєвим моментом, який вирівнює шанси представників обох статей не тільки у політичній сфері суспільства, але й у суспільному житті в цілому. Отримання права голосу було першим кроком у цьому тривалому історичному процесі.

Список літератури: 1. Конвенція про політичні права жінок. Прийнята 31 березня 1953 р. Відкрита для підписання і ратифікації резолюцією 649 (VII) Генеральною асамблеєю ООН від 20 грудня 1952 р. Набула чинності 7 липня 1954 р. За станом на 1 січня 1989 р. 95 учасників. СРСР підписав 31 березня 1953 р. Ратифікована Президією Верховної Ради СРСР 18 березня 1954 р. з обмовками. Ратифікаційна грамота СРСР депонована Генеральному секретарю ООН 3 травня 1954 р. Набула чинності для СРСР 7 липня 1954 р. // Відомості Верховної Ради СРСР. 1954. № 12 (806). 2. Панарин А.С. Политология. О мире политики на Востоке и Западе. М., 2000. 3. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. Україна. К., 2000. 4. Чикалова И. Гендерная проблематика в политической теории. // Введение в гендерные исследования. Часть 1. Харьков Санкт-Петербург. 2001. 5. Руднева О. Паритетна демократія як передумова активізації жінок у політико-правовому процесі України // Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України. Х., 1998. 6. Буроменський М. Можливості адаптування українського законодавства до міжнародних стандартів забезпечення рівності політичних прав жінок та чоловіків // Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України. Х., 1997. 7. Френсис Гардинер, Моника Лейенаар. «Решительные и смелые»: анализ политики «государства, дружественного женщинам», в Ирландии и Нидерландах // Обеспечение равенства полов: политика стран Западной Европы. М., 2000.

Надійшла до редколегії 14.10.02

* Проект Закону України «Про державне забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків та жінок» неодноразово вносився на розгляд Верховної Ради України. Депутатом Ковалко М.П. 22. 10.99 № 4128 (сектор реєстрації законопроектів); в травні 2001 року він після певних змін та доповнень, в тому числі в назві Закону він подавався групою народних депутатів України (Ковалко М.П., Осташ І.І., Ромовська З.В., Самойлик К.С.) як проект Закону України «Про державні гарантії рівних прав та можливостей чоловіків і жінок».